

КОМПОНЕНТИ, ФУНКЦІЇ ТА СКЛАДОВІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Постановка проблеми. Інформаційне суспільство збагачує загальну культуру людства новим значимим елементом - інформаційною культурою.

Аналіз наукових джерел показав, що за останні 20 років праць, присвячених інформаційній культурі, опубліковано багато. Так, дослідженню проблем формування інформаційної культури (ІК) у майбутніх педагогів присвячені роботи О. Значенко, А. Столяревської; формуванню ІК особистості і здатності рефлексії – Г. Воробйова, Н. Гендіної, С. Каракозова, В. Мінкіна; дослідженню процесу диференціації культури та виділення в її системі ІК – В. Виноградова, Л. Вінарика, Г. Воробйова, А. Гинкула, Н. Джинчарадзе, А. Єршова, М. Жалдака, Л. Скворцова, О. Щедрина.

Більшість авторів, аналізуючи поняття ІК, представляють її як складову частину загальної культури особистості, як системну характеристику людини (М. Вохришева, І. Горлова, Н. Зінов'єва, Ю. Зубов, С. Каракозов, А. Оганов, В. Семенова, Е. Смирнова, А. Суханова, І. Хангельдієва та ін.).

К. Колін, А. Ракітов, А. Урсул та інші розглядають соціальний аспект ІК особистості і визначають її як ступінь оволодіння соціальною інформацією, сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію людини в інформаційному процесі.

Сучасні уявлення про ІК фахівців висвітлені в працях О. Києвої, Г. Козлакової, В. Кудіна, О. Медведєвої. Проте дослідження з інформаційної культури майбутніх економістів ВНЗ представлені незначною кількістю наукових робіт.

Мета. Визначити та розглянути притаманні інформаційній культурі майбутнього економіста компоненти, функції та її складові.

Основний матеріал. Н.Лантух виділила мотиваційно-ціннісний, когнітивний, дієво-практичний компоненти формування ІК у старшокласників [19, с.15].

Мотиваційно-ціннісний компонент ІК виявляється через усвідомлення цінностей пізнавальної діяльності, виділення професійної мети й її узгодженості з іншими важливими життєвими цілями. Цьому компоненту притаманні такі критерії: прагнення старшокласників до отримання нових знань; стійкий пізнавальний інтерес; прагнення до самореалізації; суб'єктивний контроль; відповідальне відношення до інформації з урахуванням правових і етичних аспектів її розповсюдження; виборчого відношення до одержаної інформації.

Мотиваційно-ціннісний компонент формування ІК у старшокласників нерозривно пов'язаний з когнітивним компонентом, який припускає володіння понятійним апаратом дисциплін, що вивчаються, і творчу активність особистості. Для формування стійкого когнітивного інтересу ми виділяємо такі технології навчання: проблемне і евристичне навчання; показ практичного застосування знань у зв'язку з життєвими планами і орієнтаціями старшокласників; навчання із застосуванням мультимедіа-системи і інтерактивні комп'ютерні засоби; контроль знань за допомогою тестуючих комплексів; показ досягнень учнів.

З когнітивним нерозривно пов'язаний дієво-практичний компонент формування ІК у старшокласників. Він є сукупністю певних умінь пошуку інформації з інших джерел і її дидактичного перетворення, тобто вміння інтерпретувати і адаптувати інформацію до завдань навчання і виховання, застосування нових інформаційних технологій.

О. Значенко у своїй праці виділила інформаційні вміння користувача та інформаційні вміння вчителя, які є складовими інформаційної культури майбутнього вчителя. До перших

входять вміння користуватися комп'ютерною технікою, до других – психолого-педагогічні та організаційно-методичні вміння ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі [12, с.9].

Компонентами першої складової ІК вчителя є: технічний, операційний, програмний. До другої складової – інформаційних умінь користувача – відносяться гігієнічно-ергономічний, навчальний, методичний компоненти.

Технічний компонент характеризується знанням архітектури персонального комп'ютера, характеристик базових і допоміжних периферійних пристроїв та вміння й навички їх використовувати. Операційний компонент визначається знаннями характеристик операційних систем, їх призначення та складових частин, об'єктів, елементів управління та відповідними вміннями й навичками. Програмний компонент передбачає оволодіння основами роботи зі спеціальним та загальним програмним забезпеченням. Гігієнічно-ергономічний компонент визначає санітарні умови та режими безпечного використання комп'ютерів і стандарти, яким має відповідати комп'ютерна техніка, що використовується в навчальному процесі. Навчальний компонент передбачає оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями навчального призначення. Методичний компонент передбачає підготовленість до діяльності, що базується на сформованості загальних, спеціальних і конкретних методичних умінь, що спираються на знання, вміння та навички, одержані в процесі вивчення педагогіки, психології та методики навчання гуманітарних дисциплін [12, с.13].

На думку В. Богословського, ІК виконує певні функції, серед яких можна відзначити:

- регулятивну (надає вирішальну дію на всі моменти інформаційної діяльності);
- пізнавальну (безпосередньо пов'язана з освітньою і дослідницькою діяльністю суб'єкта);
- комунікативну (невід'ємний момент взаємозв'язку людей);
- виховну (бере активну участь в освоєнні людиною всієї культури, оволодінні всіма накопиченими багатствами, її поведінці) [5].

За визначенням І. Казакова [14, с.16], ІК виступає чинником успішного навчання, педагогічної і дослідницької діяльності, професійного становлення майбутнього педагога в тому випадку, якщо вона виконує такі функції:

- розвиваючу – є чинником розвитку професійно-педагогічного і наукового мислення майбутнього учителя, його інтелекту, умінь і здібностей, пов'язаних зі сприйняттям, усвідомленням, використанням професійно значимої інформації;
- перетворюючу – сприяє формуванню у майбутнього педагога нового стилю мислення, адекватного сучасному інформаційному суспільству, інформаційного світогляду, зміні його професійної картини світу;
- ціннісно-смыслову – розвиває емоційно-ціннісне відношення до інформації, здібність ціннісного самовизначення за відношенням до отримуваної інформації, вилучення особистісного змісту інформації і перетворенню її у «живе», «особистісне» знання;
- парадигмально-світоглядну – сприяє формуванню визначеного типу професійного світогляду майбутнього педагога, його парадигмального самовизначення у контексті цінностей сучасного інформаційного суспільства;
- оптимізуючу – дозволяє оптимізувати зусилля майбутнього педагога в навчальній, педагогічній, дослідницькій діяльності, тобто добиватися максимальних результатів з мінімальними затратами сил і часу.

На основі аналізу літературних джерел О. Артюшкін установив, що до структури ІК входять такі компоненти: когнітивний (знання і уявлення про нову інформаційну картину світу в гіпотезах і теоріях); операційно-змістовний (практичні вміння і навички, пов'язані з отриманням, зберіганням, передачею і обробкою інформації); комунікативний (принципи і правила поведінки особи в інформаційних і комунікативних системах); ціннісно-рефлексивний (життєві установки, оцінки і відносини до світу) [2].

Всі компоненти взаємозв'язані і взаємообумовлені.

Розгляд ІК у контексті загальної професійно-педагогічної культури майбутнього педагога дозволив І. Казакову [14, с.15] визначити її зміст як елемент змісту загальної і професійно-педагогічної культури, котрий включає такі компоненти:

– аксіологічний – гуманістичні цінності інформаційної культури (цінність особистості суб'єкта інформації, творчості, спілкування, знань, істини, діалогу і ін.);

– мотиваційно-вольовий – мотиви використання знань, умінь і навичок ІК, інформаційних технологій у педагогічній діяльності; потяг досконало розібратися у предметі інформаційної діяльності, у тенденціях розвитку інформаційного суспільства і ІК; дотримання прав і норм у області ІК;

– інформаційно-змістовний – володіння базовою системою знань про ІК сучасного педагога, знання норм і правил роботи з інформацією, правових аспектів ІК, технологій пошуку, сприймання, переробки, трансляції, презентації, використання інформації у пізнавальних і дидактичних цілях, особливостей сучасного інформаційного середовища і інформаційних потоків у педагогічній діяльності;

– інформаційно-операційний – володіння вміннями і навичками пошуку, приймання, переробки і зберігання, презентації, передачі, трансляції, використання інформації;

– інформаційно-діяльнісний – досвід роботи з інформацією для досягнення навчально-пізнавальних, педагогічних і дослідницьких цілей, який включає досвід формалізації знань, що пов'язаний зі створюваним інфосередовищем системи знакового кодування – природними і штучними мовами; досвід фіксації, зберігання, обробки інформації і роботи з доступними носіями і сховищами інформації; досвід інформаційного обміну, передачі інформації від покоління до покоління і інформаційної комунікації – обміну інформацією.

Сучасні підходи визначають такі складові ІК: інформаційна грамотність, інформаційна компетентність. Ці поняття є базовими у інформаційно-культурологічному підході.

Уперше поняття «інформаційна грамотність» було введено в 1977 році в США і використане в національній програмі реформи вищої освіти.

«Комп'ютерна грамотність – здатність використовувати електронно-процесорну техніку з метою зберігання, обробки й використання інформації» [24], містить три основні компоненти:

– знання теоретичних засад і розуміння принципів дії комп'ютерної техніки;

– володіння мовами програмування;

– сформованість операційних навичок та вмінь кодувати, вводити й обробляти дані.

А. Єршов під комп'ютерною грамотністю розуміє «володіння навичками розв'язання задач за допомогою ЕОМ, уміння планувати дії і передбачати їх наслідки, розуміння основних ідей інформатики, уявлення про роль інформаційних технологій в житті суспільства» [9].

М. Жалдак виділив шляхи оволодіння комп'ютерною грамотністю, які полягають у вмінні: 1) аналізувати різноманітні процеси і явища; 2) планувати структуру дій, спрямованих на досягнення поставленої мети за допомогою фіксованого набору засобів; 3) алгоритмічно мислити, тобто подавати складні дії у вигляді певної послідовності простіших; 4) будувати інформаційні структури для опису об'єктів і систем; 5) правильно і чітко однозначно формулювати думки; 6) організовувати пошук інформації, яка потрібна для розв'язування поставленої задачі [10; с.19 – 23].

На думку Н. Баловсяк, інформаційна грамотність – це навички роботи з інформацією у різних формах її представлення [4, с.22].

Комп'ютерна грамотність у нашому розумінні - це система вмінь і навичок роботи з комп'ютерами й іншими пристроями.

Уміння визначити мету на підставі отриманої інформації про тенденції розвитку як окремої особистості студента (або власної), так і зовнішнього соціально-економічного й

соціокультурного середовища та організувати її досягнення дозволить майбутньому економісту приймати оптимальні управлінські рішення на всіх рівнях діяльності.

На погляд С. Каракозова основна відмінність інформаційної грамотності від компетентності полягає в тому, що грамотна людина знає, а компетентна - реально і ефективно може використовувати знання в розв'язанні тих або інших проблем, здатна перейти від слів до справи, від загальних міркувань до вчинків. Грамотна людина знає «про комп'ютери», а компетентна – реально і ефективно ці знання використовує [15, с.51].

У дослідженні ми спираємося на таке розуміння функції, яке фіксує істотні якісні характеристики системи, що забезпечують її збереження, підтримку і розвиток.

Основні функції ІК можуть бути зрозумілими, виходячи із специфіки інформаційної діяльності, різноманіття інформаційної комунікації і системи ціннісних орієнтації, на фоні яких розгортається реальна професійна діяльність суб'єкта.

Як наголошується багатьма дослідниками А. Арнольдовим, Є. Бабосовим, І. Ісаєвим, Л. Макаровою, В. Сластьоніним та ін., і зважаючи на наявні дослідження з різних видів культури, нами виділені такі основні функції ІК: аксіологічна, концентруюча, розвиваюча, регулююча.

Ми розглядаємо ІК майбутніх економістів як засіб збагачення мислення тим змістом, формами, технологіями, які представлені в цій культурі, що дозволяє динамічно розвивати особистість як професіонала. З цієї точки зору ІК оптимізує складові професійної діяльності: ціннісні орієнтації, образ професійного буття, мотиви діяльності.

У цьому сенсі аксіологічна функція дозволяє суб'єкту діяльності вибірково відноситися до потоку інформації, що поступає, виокремлювати в ньому найважливіше, відкидати непотрібне. Завдяки цінностям, які поділяє фахівець, відбувається виділення істотних доміант його діяльності, формуються цілі, з'являються підстави для тих або інших технологічних переваг. Аксіологічна функція дозволяє певним чином поляризувати простір самосвідомості майбутнього економіста, стимулювати його професійний і особистий вибір. У ній зосереджується і накопичується енергія дії, ось чому перша функція пов'язана з іншою – концентруючою.

Інформація – це явище, пов'язане з енергетичними обмінними процесами. Її наявність і рух є необхідною умовою повноцінного, здорового функціонування і розвитку живої системи. Володіння майбутніми економістами різноманітними способами оперування інформацією дозволяє концентрувати навколо себе необхідні ресурси для здійснення професійних цілей і завдань. Володіння новітніми технологіями, розуміння сенсу їх використання і демонстрація досвіду їх застосування підвищують рівень професійної успішності фахівця.

Концентрація актуальних відомостей, дієвої енергії і можливостей непрямого впливу фахівців у ситуації професійної взаємодії виявляється важливим чинником зміни професійної позиції з об'єктної на суб'єктну. Таким чином, концентруюча функція тісно пов'язана з розвиваючою.

Усвідомлення потреби у самозміні в поєднанні з концентрацією необхідної для цього енергії створює передумови особистісного зростання і професійного розвитку фахівця.

Пізнання людиною навколишнього світу і самого себе інтенсифікується за допомогою інформаційних засобів і новітніх технологій. Грамотне використання останніх дозволяє збагачувати свій внутрішній світ, розширювати круг особистісних і професійно важливих контактів.

Формування ІК майбутніх економістів допомагає створенню такого середовища навчання, яке з погляду оптимізації навчального процесу стимулює процес пізнання. При цьому активізуються пізнавальні інтереси фахівців, підвищується питома вага самостійної роботи і кооперативних методів діяльності фахівців, відкриваються значні можливості для диференціації змісту навчання.

Регулююча функція ІК пов'язана із забезпеченням контролю за процесом інформаційної діяльності, з відстежуванням і оцінкою як самого процесу, так і адекватності вибраних

засобів і методів цілям і нормам, прийнятим у професійному співтоваристві з аналізом одержаних результатів.

Остання функція спрямована на підтримку рівноваги у системі інформаційної діяльності і досягнення гармонії її внутрішніх і зовнішніх характеристик.

Успішність реалізації цієї функції знаходить своє віддзеркалення в оптимальності способів діяльності, гуманізації взаємин її учасників, розширенні її методологічного фундаменту. В цьому випадку регулююча функція ІК переходить у аксіологічну, замикаючи тим самим круг «герменевтики» нашого роздуму.

Висновки. Науковий аналіз проблеми формування ІК майбутнього економіста дав змогу зробити висновок, що нові умови суспільного життя та трудової діяльності в сучасному інформатизованому суспільстві зумовлюють низку вимог до особистих та професійних якостей майбутнього фахівця, серед яких надзвичайно важливою є володіння інформаційною культурою. Це дало змогу виокремити компоненти (аксіологічний, мотиваційно-вольовий, змістовий, діяльнісний, операціональний), функції (аксіологічна, концентруюча, розвиваюча, регулююча) та складові ІК майбутніх економістів (інформаційна грамотність, інформаційна компетентність).

Література:

1. Артюшкин О.В. О структуре и уровнях информационной культуры / <http://aeli.altai.ru/ nauka/sbornik/2002/artuchkin.html>
2. Баловсяк Н. Інформаційна компетентність фахівця // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 5. – С. 21-28.
3. Богословский В.И. Информационная культура-системообразующий фактор формирования среды учения и подготовки учителя физики / В.И.Богословский, О.Н.Шилова // Международная научно-практическая конференция “Физика в системе современного образования”: Тезисы докл. Петроваводск, 1995. – С.14-15.
4. Ершов А. П. Информатизация: от компьютерной грамотности учащихся к информационной культуре общества // Коммунист, №2, 1988. – С. 82-92.
5. Жалдак М.И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе. Дис. д-ра пед. наук в форме науч. доклада: 13.00.01/ НИИ сод-я и методов об-я. – М., 1989. – 48 с.
6. Значенко О.П. Формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін – Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. пед.університет ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. – 228 с.
7. Казаков И.С. Формирование готовности к саморазвитию информационной культуры у студентов педагогического вуза: Автореф.дис. ... канд.пед.наук: 13.00.08/ Сочинский гос.ун-т туризма и курортного дела - Майкоп – 2006. – 27с.
8. Каракозов С.Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности // Педагогическая информатика. – №2. – 2000, С.41-55.
9. Лантух Н.И. Педагогические условия формирования информационной культуры у старшеклассников в системе «лицей-вуз»: Автореф.дис. ... канд.пед.наук: 13.00.01/Северо-Кавказский гос.тенх.ун-т. – Ставрополь. – 2006. – 23 с.
10. Педагогічний словник / За ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с.

В статье рассматриваются компоненты, функции и составляющие информационной культуры будущих экономистов.

In paper the components, functions and components of information culture of the future economists are considered.